

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 16, p. 255-264, Summer 2021

Halide Edib Adıvar'ın Hindistan Konferanslarının Türkiye ve Hindistan'daki Yansımaları *Reflections of Halide Edib Adıvar's India Conferences in Turkey and India*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.909100>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
08.04.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
27.06.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2021

Asya Studies

Cihat Aydın
Yüksek Lisans Öğrencisi / Ankara
Sosyal Bilimler Üniversitesi, Asya
Çalışmaları,
cihat_ayd25@hotmail.de

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8577-8692>

Öz

Halide Edib Adıvar, Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde, 1935 yılında Hindistan'a bir dizi konferans vermek üzere yakın dostu Dr. Ensari tarafından davet edilmiştir. 1935 yılı Hindistan tarihi açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemde denk gelmektedir. Hindistan'da gelişen bağımsızlık hareketleri içerisinde "Hindistanlı" üst kimliği altında Hindistanlıların eşitlik ve barış içerisinde yaşayabileceğini savunan, hem Hindu'ların hem de Müslümanların içerisinde yer aldığı ve ortak gelişen bağımsızlık hareketi, Halide Edib Adıvar'ın konferansları bağlamında önem arz etmektedir. Bu bağımsızlık hareketine öncülük edenler Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru, Dr. Ensari ve Mevlana Ebu'l Kalam Azad gibi Hindistan'ın kuruluşunda aktif rol oynamış aydınlardır. Halide Edib Adıvar'ın konferanslarını verdiği üniversite, Hindistanlı Müslüman aydınlar tarafından kurulan Jamia Millia Islamia Üniversitesidir. Üniversiteyi kuran Hindistanlı Müslüman aydınlar, Hindistan'ın manevi önderi olarak kabul edilen Mahatma Gandhi'nin fikirlerini paylaşan ve Hindistan'da dini kimlikleriyle "Hindistanlı" üst kimliği altında yaşamayı istemişlerdir. Halide Edib Adıvar da Hindistan'da verdiği konferanslarla bu bağımsızlık hareketine katkı sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin de bağımsızlığını kazanmış ve yeni kurulmuş bir devlet olmasından ve Halide Edib Adıvar'ın da Türkiye'nin bağımsızlık sürecinde önemli bir aydın olarak destek vermesinden ötürü, Halide Edib Adıvar'ın Hindistan'da konferanslar vermesi Hindistanlı aydınlar için önem arz etmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada Halide Edib Adıvar'ın Hindistan ziyareti süresince paylaştığı gözlemleri, verdiği konferanslar ve bu konferansların Türkiye ve Hindistan'daki yansımaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halide Edib Adıvar, Hindistan, Bağımsızlık Hareketleri, Hindistanlı Müslümanlar

Abstract

Halide Edib Adıvar was invited by her close friend Ensari to give a series of conferences in India during the independence process of India in 1935. The year 1935 coincides with a period of important developments in Indian history. In the context of Halide Edib Adıvar's conferences, the independence movement, which advocates that all Indian people can live in equality and peace under the upper identity of "Indian" among the developing independence movements in India, and which includes both Hindus and Muslims, is important. The leaders of this independence movement are Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru, Dr. Ensari and Mevlana Abu'l Kalam are intellectuals who played an active role in the establishment of India, such as Azad. The university where Halide Edib Adıvar gave her lectures is Jamia Millia Islamia University, which was founded by Indian Muslim intellectuals. The Indian Muslim intellectuals who founded the university wanted to live under the "Indian" upper identity with their religious identity in India, sharing the ideas of Mahatma Gandhi, who is accepted as the spiritual leader of India. Halide Edib Adıvar also contributed to this independence movement with the conferences she gave in India. In addition, Halide Edib Adıvar's giving conferences in India was important for Indian intellectuals, since Turkey is a newly established state that gained its independence and Halide Edib Adıvar supported Turkey's independence process as an important intellectual. In this context, in this study, the observations of Halide Edib Adıvar during her visit to India, the conferences she gave and the reflections of these conferences in Turkey and India will be discussed.

Keywords: Halide Edib Adıvar, India, Independence Movements, Indian Muslims

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Aydın, C. (2021). Halide Edib Adıvar'ın Hindistan Konferanslarının Türkiye ve Hindistan'daki Yansımaları. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(16), 255-264.

1. GİRİŞ

1935 yılı Hindistan'ın bağımsızlık süreci adına ayrı bir önem taşımaktadır. 1935 yılında, 1935 Anayasası olarak bilinen ve günümüzdeki Hindistan Anayasasının taslağı niteliğinde olan Anayasa kabul edilmiştir (Bilkan, 2011: 33). Tam da bu yıl, Halide Edib Adivar Hindistan'a "aziz dostum" olarak kendisinden bahsettiği Dr. Ensari tarafından davet edilmiştir.

Dr. Ensari'nin daveti, Halide Edib'in 1920 yılında kurulan Jamia Millia Islamia Üniversitesi'nin kampüsünün temel atma törenine katılması ve bu oluşumun destek bulması noktasında konferanslar vermesine yönelik olmuştur. Jamia Millia Islamia Üniversitesi'nin önemi, dönemin Hindistanlı Müslüman aydınlarının İngiliz emperyalizmine karşı direniş için kurdukları ve Hindularla Müslümanların "Hindistanlı" üst kimliği çatısı altında ve sulh içinde yaşayacağı bir Hindistan tasarlayan bir kurum olmasıdır (Karakılıç 2014).

Mahatma Gandhi, Halide Edib'in daha kapsamlı olarak tüm Hindistanlılara hitaben bağımsızlık üzerine konuşmalar yapmasını istemiştir. Dolayısıyla hem Müslümanlar hem de Hindular Halide Edib'e ilgi ve alaka göstermiştir. Halide Edib'in ziyareti o denli yankı bulmuştur ki, Hindistanlılar yeni doğan çocuklarına Halide ismini vermişlerdir (Enginün, 2019: 23). Nitekim Halide Edib yaklaşık olarak üç ay kadar bulunduğu Hindistan'da dokuz şehri ziyaret etmiş ve toplumun her tabakasına konferanslarla seslenme imkânı bulmuştur. Mahatma Gandhi ile beraber Hinduizm'de bulunan kast sistemine göre dokunulmaz (Dalitler) sayılan insanların köylerine dahi gidip onlarla görüşmüştür (Adivar, 2014: 71).

Halide Edib'in verdiği konferanslar, Jamia Millia Islamia Üniversitesi tarafından 1935 yılında *Conflict of East and West in Turkey* adıyla kitaplaştırılmıştır ve sonra yine 1935 yılında Urduca'ya çevrilmiştir (Bilkan, 2011: 35). Halide Edib'i Hindistan'a davet eden Dr. Ensari kitabın ilk baskısına bir önsöz yazarak Halide Edib'ten övgüyle bahsetmiştir (Adivar, 1935: 12). Türkiye'de, *Türkiye'de Şark-Garp Meselesi ve Amerikan Tesirleri* adıyla yayımlanan kitap, İngilizcesinin birebir çevirisi değil, yazarın *Turkey Faces West* ve *Conflict of East and West in Turkey* kitaplarının bileşkesidir (Adivar, 2009: 15).

Bu çalışmada Halide Edib'in Hindistan'da verdiği konferanslar ışığında Hindistan yolculuğu incelenmeye çalışılacaktır. Davet edilme süreci, verdiği konferansların konuları, Hindistan hakkındaki izlenimleri ve ziyaretin Türk ve Hint basınına nasıl yansıtıldığı ele alınacaktır.

2. Halide Edib Adivar'ın Hindistan'a Davet Edilme Nedenleri ve Halide Edib Adivar'ın Daveti Kabul Etme Nedenleri

Yukarıda ifade edildiği gibi, Halide Edib 1935 yılında Dr. Ensari tarafından davet edilmiştir. Bu başlık altında Halide Edib'in Hindistan'a davet edilme ve Halide Edib'in bu daveti kabul etme nedenleri incelenecektir.

2.1. Halide Edib Adivar'ın Davet Edilme Nedenleri

Halide Edib'in Hindistan serüveni Dr. Ensari'nin daveti ile başlamıştır. Aslında Halide Edib'in Hindistan'a gitmeden çok önce Dr. Ensari mektuplaşmakta olduğu bilinmektedir. Bu mektuplarda Halide Edib özellikle Hindistan siyaseti hakkında Dr. Ensari'ye ve Dr. Ensari ise onun fikirleri ve eserleri hakkında ona sorular yönelmekte ve çeşitli konular hakkında fikir alışverişlerinde bulunmaktaydılar (Enginün, 2000: 565-570). Halide Edib'in Dr. Ensari ile tanışması, Dr. Ensari'nin Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanı olarak Hindistanlı bir heyetle 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'ne yardım için gelmesiyle başlamıştır. Hindistan'a ziyaretinde ise Prof. Mujeeb, Zakir Hüseyin, Jawaharlal Nehru ve Mahatma Gandhi gibi Hindistan'ın önemli şahsiyetleriyle tanışmış ve Hindistan'dan döndükten sonra onlarla mektuplaşmaya devam etmiştir (Enginün, 2000: 565-570).

Dr. Ensari, Hindistan siyasi tarihi açısından önemli bir şahsiyettir. Tıp doktoru olan Dr. Ensari, aynı zamanda 20. yüzyılda ortaya çıkan sosyal meselelerle yakından ilgilenmiş ve özellikle Hindistanlıların sorunlarına çözümler üreterek bu yöndeki çabalara önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin, araştırma için bulunduğu Londra'da Hint milliyetçisi aydınlarla ilişkiler geliştirmiştir. Ayrıca, İngiltere'de Hint diasporasının örgütlenmesine ve İngiliz siyasetçileriyle Hindistan'ın geleceğine ilişkin heyetlerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Hindistan'a dönünce ise, Mahatma Gandhi ve Jawaharlal Nehru gibi aydınlarla beraber hareket etmiş ve Hindistan'ın yaşadığı bağımsızlık sürecinde aktif rol almıştır (Enginün, 2000: 573).

Halide Edib'in Hindistan'a davet edilme sürecinde ilk incelenmesi gereken nokta, niçin Halide Edib'in davet edildiğidir. Halide Edib'in yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda, önde gelen bir şahsiyet olması ve fikirlerinin/görüşlerinin dünya basınında geniş yer bulması, onun davet için tercih edilmesindeki öncelikli nedendir. Halide Edib, Milli Mücadele yıllarında aktif olarak silahlı direniş mücadelesinin içinde bir asker olarak yer alması ve sonrasında da yeni kurulan devletin kuruluş

aşamasında önemli bir siyasi portre olarak yer alması, onu önemli bir şahsiyet haline getirmiştir (Ak, 2014). Siyasi kimliğinin yanında edebiyatçı ve düşünür olması, onun davet edilmesinde ayrı bir rol oynamaktadır. Çünkü Halide Edib'in *Ateşten Gömlek* adlı romanı 1932 yılında - bu yıllarda Columbia Üniversitesi'nde Profesör olarak dersler vermektedir ve Amerikan basını tarafından sıkça adından söz edilmektedir (Nas, 2013: 187) - Muhammed Yakub Han tarafından Urduca'ya çevrilmiştir (Bilkan, 2011: 35). *Ateşten Gömlek* adlı eserin önemi, İngilizlerin İstanbul'u işgalini ele almasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Hindistanlılar da bağımsızlığını kazanan yeni Türkiye'yi bir ümit ışığı olarak görmekteydiler. Halide Edib, 1919 yılında Sultan Ahmet meydanında Milli Mücadele direnişine destek olmak için bir mitingde kalabalığa hitap etmiştir (Haliloğlu, 2019: 74). Dolayısıyla Halide Edib'in hem siyasi alanda hem de edebi alanda eserler vermesi onun tanınmasında önemlidir. Nitekim sadece Dr. Ensari ve İstanbul'a gelen Hindistanlı heyetle tanışmış olsa da, Halide Edib verdiği eserlerden ve yurtdışında adından söz ettirmesinden dolayı Hint alt kıtasında tanınmış bir aydındır.

Halide Edib'in gerek Milli Mücadele Dönemi'nden önce gerekse Milli Mücadele Dönemi'ni izleyen yıllarda cumhuriyeti kuran yöneticilerle ters düşmesi sonrasında ABD, İngiltere ve Fransa'daki önemli kurum ve kuruluşlarda seminerler/dersler vermesi, onu dünyanın tanınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, dünya kamuoyu sayesinde, Türkiye'yi hem tarihsel bağlar itibarıyla kendine yakın hisseden hem de bağımsızlığını kazanan bir örnek ülke olarak gören Hindistanlılar, Halide Edib'i daha yakından takip etmeye başlamıştır. Daha da önemlisi modern Batılı eğitim kurumlarında yetişen Müslüman Hindistanlılar, yeni ve inkılâpçı çizgisiyle Batılılaşma yolunda ilerleyen Türkiye'yi rol model ülke olarak görmüşlerdir (Adıvar, 2014: 42). Bu inkılâpçı ve modern Türkiye'yi anlatabilecek olan kişi de ancak ve ancak dünyada tanınan Halide Edib olabilir. Nitekim üniversitede düzenlediği bir dizi konferansa da, başka şehirlerde, örneğin Haydarabad'daki ve Kalküta'daki konuşmalara da on binler ilgi ve alaka göstermiş ve onu dinleyebilmek için bilet satın almıştır (Adak, 2016: 84).

2.2. Halide Edib Adıvar'ın Daveti Kabul Etme Nedenleri

Halide Edib, Hindistan izlenimlerini aktardığı *Hindistan'a Dair* adlı kitabının önsözüne şöyle başlamaktadır: “Yabancı memleketler ve milletler hakkında arada şahsi intibalarımı kısaca yazdığım vaki olmuştur. Fakat onlar hakkında ciddi ve uzun bir eser yazmamayı adeta hayatımda bir kaide haline sokmuştum.” (Adıvar, 2014: 15) Buradan hareketle Halide Edib'in, yabancı memleketler hakkında yorum yapmadığı anlaşılmaktadır. Geride bıraktığı eserlere bakıldığında da buna pek rastlanmamaktadır.

Halide Edib'in bu daveti kabul etmesinin en önemli nedeni, öncelikle Halide Edib'in 1912 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile Balkan Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen Dr. Ensari liderliğindeki Hindistanlı heyetten çok etkilenmiş olmasıdır (Adıvar, 2014: 27). Halide Edib, Dr. Ensari'ye, Hindistan'ı görme ve gezme imkânı bulduğu takdirde Hindistan hakkında izlenimlerini yazacağına sözünü vermiştir (Adıvar, 2014: 15). Doğal olarak, Halide Edib'in davet edilmesi “Aziz Dostum” olarak bahsettiği Dr. Ensari'ye verdiği sözü gerçekleştirmesi anlamında ayrı bir önem taşımaktadır.

Daveti kabul etmesinin ikinci bir nedeni ise, Hindistan'ı “kendi ruh iklimine yakın” bulunduğunu belirten Halide Edib'in açık bir şekilde Hindistan'a olan merakıdır (Adıvar, 2014: 15). Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve arkasından da Milli Mücadele döneminde Hindistanlı Müslümanların Osmanlı Devleti'ne yaptığı yardımlarından, Mahatma Gandhi'nin adının dünya basınında sık sık anılmasından, görüştüğü Müslüman-Hindu fark etmeksizin tüm Hindistanlıların memleketlerindeki açlık ve sefaletten ve özellikle de “çokseslilikten” bahsetmeleri Halide Edib'in Hindistan'a yaklaşmasında önemli ipuçları vermektedir. Ancak bütün bunlarla beraber Halide Edib, bu merakın nereden geldiğini de tahlil etmediğini açıkça belirtmektedir (Adıvar, 2014: 27).

Üçüncü bir neden ise, Halide Edib'in Hindistan hakkında 1030 yılında Biruni'nin yazdığı *Tahkik-u ma l'il Hind* eserinden etkilenmiş olmasıdır. Biruni'den övgüyle söz eden Halide Edib, onun Hindistan hakkında yazabilmek için 1000'li yıllarda Hindistan'a gitmesinin, orada Sanskritçe öğrenmesinin ve bir seyyah gibi karış karış Hindistan'ı gezmesinin onu çok fazla etkilediğinden bahsetmektedir (Adıvar, 2014: 16).

Yukarıda açıklamaya çalışılan nedenler, Halide Edib'in özel hayatıyla ilgili nedenlerdir. Ancak bu nedenlerin yanında 1930'lu yılların siyasi atmosferi, davetin kabul edilmesi konusunda ayrı bir anlam taşımaktadır. 1930'lu yıllar yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin inkılâplarını gerçekleştirerek kurumsallaşmaya ve yeni bir ulus yaratma sürecinde olduğu dönemdir. Tam da bu dönemde, Hindistan'da İngiliz sömürgesine karşı önemli bir direniş bulunmakta ve bağımsızlığın elde edilmesinden sonra nasıl bir yol haritası izleneceğine dair şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle de kimlik tartışmaları önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda, Hindistan'ın önemli şahsiyetlerinden, Halide Edib'in de kendisini bu insanlara

yakın hissettiği, Dr. Ensari, Mahatma Gandhi ve Sarojini Naidu gibileri bir Hindistanlılık kimliğini savunmuştur. Başka bir ifadeyle, çok dinli, çok kültürlü, çok etnisiteli yapıya dayanan çatışmaları yok etmek adına bir Hindistanlı kimliği oluşturulmak istenmiştir (Ak, 2014). Bu açıdan Halide Edib'in, Türkiye özelinde kimlik konusunda verdiği eserlerden ve bilhassa Hindistan'da verdiği seminerlerden de anlaşılacağı üzere, kimlik olgusunu önemli bulması, onu kimlik tartışmalarının yaşandığı Hindistan'a konuşmacı olarak davet edilmeyi kabul etmesinde önemli rol oynamış olabilir. Hindistan'da yaptığı konuşmaların içeriğine sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde değinilecek olduğundan, bu bölümde sadece bu hususlarla yetinilecektir.

Sonuç olarak Halide Edib, uzun bir gemi yolculuğunun ardından 9 Ocak 1935'te Bombay'a ulaşmıştır. Hindistan'daki şehirlerarası yolculuklarını da genelde trenle yapmış, ancak bazen ona refakat eden dostlarının özel araçlarıyla yolculuk yapmıştır. 14 Mart 1935 tarihinde ise Bombay'dan İstanbul'a giden gemiyle Hindistan'dan ayrılmıştır (Bilkan, 2011: 41).

3. Halide Edib Adivar'ın Hindistan'daki Konferansları

Bu başlık altında Halide Edib'in Hindistan'da verdiği konferansların konuları ve Halide Edib'in bu konferans konularını seçme nedenleri incelenecektir.

3.1. Konferansların Konusu

Yukarıda belirtildiği üzere, Halide Edib'in konferansları 1935 yılında Jamia Millia Islamia Üniversitesi tarafından kitaplaştırılmıştır. Haftada iki defa olmak üzere, toplamda sekiz konferans verilmiştir. Kitabın içeriği incelendiğinde, Halide Edib'in konferanslarında Türkiye'nin modernleşme sürecini işlediği açıktır. Halide Edib, Türklerin devletleşme süreci olarak hem Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecini hem de Milli Mücadele Dönemi'nden sonra yeni ve modern Türkiye'nin kuruluş sürecini konferanslarında anlatmıştır. Devletleşme süreçlerinin yanı sıra, edebiyat ve kültür ilişkisi ve Türk toplumunda kadının rolü ve konumu ele alınmıştır (Adivar, 1935: 66). Dikkatle incelendiğinde, Halide Edib'in Hindistan'a gitmeden önce dostu Dr. Ensari ile olan mektuplarının konusuyla, Hindistan'daki konferanslarının konuları önemli ölçüde örtüştüğü görülmektedir (Enginün, 2000: 556-591).

Halide Edib, üniversitedeki ilk konferansı olan "Devlet Kurucuları Olarak Osmanlı Türkleri" bölümünde Osmanlı Devleti'nin kuruluş zemininin daha önce Yunan medeniyetinin beşiği olduğunu ifade ederek, buradan hareketle Osmanlı Türkleri özelinde Şark ve Garb'ı tartışmaktadır (Adivar, 1935: 15). O dönemlerde Şark'ın Garp'tan açık bir şekilde üstün olduğunu ve Garb'ın ilerleyebilmek için Şark'tan yararlandığını ifade eden Halide Edib'e göre, Osmanlı Türkleri, Osmanlı Devleti'ni kurduklarından itibaren sürekli Batı'ya yönelmiş ve Batı ile iç içe olmuşlardır. Bu ise, Türk devlet geleneğinde hoşgörünün var olmasından kaynaklanmaktadır. Halide Edib'e göre, Osmanlı Türkleri "uzak Şark"ı değil, "yakın Şark"ı temsil etmektedir ve bu temsil sebebiyle de diğer Türklerden ayrılmaktadır (Adivar, 1935: 14).

İkinci konferansında "Osmanlıların Düşüşü" adlı konuyu işleyen Halide Edib, Osmanlı Devleti'nin düşüşünün asıl nedenini Garp ile Şark'ın ahenkli birlikteliğinin bozulması olarak yorumlamaktadır (Adivar, 1935: 14). Halide Edib, düşüşün nedenleri arasında askeri sistemin bozulmasını ve devlet adamlarında liyakat eksikliği olarak belirtmektedir. Aslında Halide Edib'e göre düşüş, doğal olan bir şeydir. Devletin çöküşünü insana benzetmektedir: İnsan nasıl gün boyu çalışıp gece uyumak zorundaysa, devlet de en nihayetinde "uyuyacaktır" ve ertesi gün yeniden başka bir biçimle varlığını sürdürecektir. Bu durum kendini toparlama/iyileşme (recuperation) sürecidir. Bu süreç bir hastalıkta, yani sosyal, kültürel, ekonomik anlamda bir çıkmaz var ise, milli bir duruş bu hastalığı yenecektir. Ancak bu süreçteki hastalıklar milli bünye tarafından yenilemeyecekse, bu süreç bir komadır ve ölüme mahkûmdur. Halide Edib tam da bu nedenden dolayı Garplı devletlerin Osmanlı Devleti'ne "hasta adam" dediklerini ifade etmektedir. Sonuç olarak, Garp ile Şark'ın bozulan birlikteliğini yeniden tesis edemeyen Osmanlı Devleti yıkılmış ve yerine uzun bir sancılı dönemin ardından yeni bir devlet kurulmuştur (Adivar, 1935: 46).

Halide Edib'in ikinci konferansında anlattığı devletin çöküş süreci teorisi, aslında hem Batılı hem de Doğulu düşünürlerin daha önce kuramsal olarak açıkladıkları bir teoridir. Halide Edib'in bu teoriyi anlatması da, siyasal düşünce konusunda hem Batı'yı hem de Doğu'yu araştırdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda konferanslarında örnekler üzerinden Garp ve Şark'ın sentezlenmesi gerektiğini ifade eden Halide Edib'in devlet konusunda hem Batı'da hem de Doğu'da bilinen bir teoriyi anlatması önem arz etmektedir.

Üçüncü konferansında "İnkılâp ve Savaş" konusunu ele alan Halide Edib, bu konferansında Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki İttihat ve Terakki'nin iktidarındaki sosyo-kültürel ortamı ve Birinci

Dünya Savaşı'nı anlatmaktadır. Bu konferansın bir önemi, Halide Edib'in İttihat ve Terakki'nin muhalefetteyken demokratik söylemleri kullandığı, ancak iktidara geldiğinde diktatörlüğe varan politikaları uyguladığını açık bir şekilde tenkit etmesidir (Adıvar, 1935: 74). Dördüncü konferansında "Türkiye Cumhuriyeti" başlığı altında bu konuyu daha çok açan Halide Edib, Türkiye Cumhuriyeti'nin yenilikçi ve inkılâpçı bir perspektif ile kurulduğunu ifade etmektedir. Kurulan yeni devlette bir Garp tesiri bulunmaktadır. Halide Edib'e göre, zaten yeni devlet için en uygun model, çağdaş Garp'ı takip etmektir. Ancak tarih ve kültürle olan bağ kesilmemelidir (Adıvar, 1935: 120). Çünkü kesildiği takdirde yeni kurulan devlet Avrupa'nın bir kopyası olacaktır (Adıvar, 1935: 121).

Beşinci ve altıncı konferanslarında ise "Edebiyat ve Kültür" konusunu ele alan Halide Edib, en fazla zamanı bu konuya ayırmıştır. Beşinci konferansında Türkçeyi Garp ve Şark dilleriyle karşılaştırmış ve İslam öncesi dönemden başlayarak Tanzimat dönemine kadar Türk edebiyatının öncü şahsiyetleri üzerinden Türk edebiyatının Türk kültürüne olan etkisini anlatmaya çalışmıştır (Adıvar, 1935: 125). Altıncı konferansında ise, Tanzimat döneminden 1930'lu yıllara kadar anlatmaya çalışmıştır (Adıvar, 1935: 168). Bu bölümlerde, genel anlamda Türklerin yaşadığı olayları edebiyat ve kültür ilişkisi üzerinden değerlendirmiştir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'deki Garp ve Şark ilişkisinin ve/veya mücadelesinin en çok yansıdığı ve yaşandığı alan, edebiyat ve kültürdür (Adıvar, 1935: 180).

Halide Edib'in edebiyat ve kültür konusundan sonra en fazla ehemmiyet verdiği konu, yedinci konferansının konusunu oluşturan "Türk Kadını" konusudur. Bu bölümde kadının farklı medeniyetlerdeki konumuna değinen Halide Edib, Garp'ta ve Şark'ta kadının konumunu tartışmaktadır. Ancak daha özelden ise Müslüman dünyada ve Türkiye'de kadının konumunu açıklamaya çalışmaktadır. Müslüman dünyada kadınların "eve hapsedilmiş" ve toplumdan soyutlanmış olduklarından bahseden Halide Edib, sorunun İslam'dan değil, Müslümanların İslam'ı yanlış yorumladıklarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Çünkü Halide Edib'e göre, İslam'ın ilk çağlarında Müslüman kadınlar öğretmen, hoca, hatta asker dahi olmuşlardır (Adıvar, 1935, 170). Dolayısıyla kadının konumunun daha önemli hale gelmesi için tıpkı Hristiyan Garp'ta olduğu gibi Müslüman Şark'ta da kadın hareketlerinin oluşması veya var olan kadın hareketlerinin daha güçlü hale gelmesi gerekmektedir (Adıvar, 1935: 198). Halide Edib, Türkiye'de ise kadının hala olması gereken konumda olmadığını, ancak geçmişe nazaran kadının toplumda daha önemli hale geldiğini ifade etmektedir. Milli Mücadele Dönemi'ndeki kadınların kahramanlıklarından bahseden Halide Edib, aziz ve genç Türkiye'nin kahraman erkeklerin ve kadınların omuzlarında yükseleceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyetin kadınlara tüm haklarını vereceğine dair bir ümit beslemektedir (Adıvar, 1935: 211).

Halide Edib sonuncu, yani sekizinci konferansında ise "Topluca Bakış ve Geleceğin Manzarası" adlı konuyu ele alarak, tüm verdiği konferansların sonucunda bir netice ortaya koymaya çalışmaktadır. Özetle, burada Türkiye'deki Şark-Garp mücadelesinden Garp'ın galip geldiğini, ancak bununla beraber Türk'ün Şark'ın özünden daima izler ve belirtiler taşıyacağını ifade etmektedir (Adıvar, 1935: 225). Hindistan'ın sorunlarına da değinen Halide Edib, çarenin Garp ve Şark'ın iç içe olduğu ve birlikte çalıştığı bir sistemin kurulmasında olduğunu söylemektedir (Adıvar, 1935: 247).

Halide Edib'in tüm konferanslar dizisi boyunca Garb'ı tarif etmeye çalışması, sürekli modernlikten ve yenilikten bahsetmesi onun Batılı modern eğitim sistemiyle yetişmiş olmasından kaynaklanmaktadır: Çocukluğunda babası onu İngiliz talim ve terbiyesine göre yetiştirmiş (o kadar ki, kıyafetleri bile ona göre seçilmiştir), tahsilini ise Üsküdar Amerikan Koleji'nde tamamlamıştır (Haliloğlu, 2019: 73). Ancak, Halide Edib bu kadar çok Garb'ın benimsenmesi gerektiğini anlatırken, aynı zamanda Şark'la olan bağların kesilmemesi ve bağımsızlığın elde edilmesi gerektiğini de savunmuştur. Her şeyden önce Halide Edib, Garplılaşmayı savunmuş, ancak temel şart olarak da Garplılaşmanın gerçekleşebilmesi için Garb'ın tamamen idrak edilmesi/anlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak bu durumun sömürge ve/veya işgal yönetimiyle değil, bir ülkenin tam bağımsızlığıyla ve Garplı devletlerden alacağı yardımla mümkün olacağını söylemektedir.

Türkiye'deki yaygın görüşe göre, Halide Edib mandacılığı savunmuş ve bağımsızlığa karşı çıkmıştır. Oysa Halide Edib'in Londra'da yayınlanan *The Times* gazetesine yazdığı "Turkey and America: The Ghazi's Speech" adlı makalesinde açıkça bu durumu reddettiği görülmektedir. Oluşturulan algının aksine Halide Edib bağımsızlığı savunmuş, mandacılığı reddetmiştir. Halide Edib inkılâpların gerçekleşmesi, başka bir deyişle Garplılaşmak için Garplılardan yardım alınmasını savunmuştur (Adıvar, 1927).

Yukarıda Halide Edib'in konferanslarında işlediği konular özetle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak Halide Edib'in Hindistan ziyaretini daha iyi anlamlandırmak adına, niçin bu konuları anlattığı irdelenmelidir. Aşağıdaki bölümde bu duruma bir cevap aranmaya çalışılacaktır.

3.2. Konferans Konularının Seçilmesindeki Nedenler

1935 yılı Türkiye için yeni bir devletin inkılaplarla kurumsallaşma sürecinde olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu yıllara gelinmeden, Milli Mücadele Dönemi'nden sonra Halide Edib Adıvar'ın cumhuriyeti kuran yönetici elite fikri ve siyasi anlamda ters düşmesi sonucunda, Halide Edib eşiyile beraber ülkeden ayrılmıştır.

1935 yılı Hindistan için ise çok daha fazla şeyi ifade etmektedir. Hindistan bu yıllarda İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesini vermiştir. Ancak bağımsızlık mücadelesinin öncü liderleri arasında, Hindistan'ın ve Hindistan toplumunun geleceği ile ilgili fikir ayrılıkları mevcuttur. Tıpkı Halide Edib'in (2014, 28) genel anlamda Hindistan'ı tanımladığı gibi: "Binlerce seda, fakat ahenk yok..."

Halide Edib'in bağımsızlık hareketleri içerisinde, Hindistan birliğini savunan gruba daha yakın olduğu açıktır. Örneğin, Müslümanların ayrı bir devlet kurmaları gerektiğini savunan Muhammed İkbal'e çok saygı duyduğunu ve bir şair/edebiyatçı olarak ona hayranlığını belirten Halide Edib, onunla bazı konularda fikir ayrılığı yaşadığını 1955 yılında yazdığı *Türkiye'de Şark-Garp Meselesi ve Amerikan Tesirleri* adlı kitabında açıkça söylemiştir (Adıvar, 2009: 259). Buna karşın Halide Edib, Mahatma Gandhi'nin oturumu yönettiği ikinci konferansında kendisinden "insanlığın yardımına muhtaç olduğu yeni öğretmen" olarak bahsetmiş, bununla da kalmamış Hindistan hakkında yazdığı eserlerin hepsinde Gandhi'yi övgü dolu sözlerle anmıştır (Adıvar, 1935: 34). 1940'lı yıllarda yazdığı gazetelerden *Tan* gazetesindeki "Bugünkü Hindistan" adlı yazı dizisinin konusu Mahatma Gandhi ile ilgilidir. Buradan hareketle, gerek Hindistan bağımsızlık hareketine bir yekparelik kazandırması açısından gerek Hindistan birliği ve kimliğinin inşası açısından Halide Edib'in konferanslarındaki işlediği konular önem taşımaktadır. Bilhassa konferanslarda irdelenen konular, Batılı modern eğitim kurumlarında yetişmiş ve Hindistan'dan ayrılmayı istemeyen, ancak bununla beraber Müslümanların temsiliyetini ve haklarının korunmasını isteyen Müslüman aydınların en çok desteğe ihtiyacı olduğu bir zamanda fikri bir destek sunmuştur (Bilkan, 2011: 34). Özellikle son konferansında Hindistan'a da değinmesi ve bazı tavsiyelerde bulunması bu durumu doğrulamaktadır. Halide Edib, Hindistan'ın farklılıklarına değinerek, bu farklılıkların vatan sevgisiyle yok edilebileceğini ifade etmektedir. Bu duruma da örnek olarak İslam'ın bir öğretisi olan, "Vatan sevgisi imandandır" sözünü nakletmektedir (Adıvar, 1935: 244). Mushirul Hasan da, Halide Edib'in yazdığı *Inside India* adlı kitabına yazdığı önsözde, Halide Edib'in Hindistanlı Müslümanların İslam kimliğiyle Hindistan milliyetçiliğini sentezlemesini önemli bulmaktadır (Adıvar, 1937: 18). Bunun daha da ötesinde Halide Edib, Hinduizm ile vatan sevgisini de birleştiren sözler söylemiştir. Bu durumun sadece İslam'a özgü bir şey olmadığını, Hinduizm'de de vatan sevgisinin kutsal olduğunu söyleyen Halide Edib, Hinduların ve Müslümanların ancak bu şekilde birlik oluşturabileceklerini ifade etmektedir. Gerek Dr. Ensari gibi Müslümanları övmesi gerek Mahatma Gandhi gibi Hinduları övmesi de bu bağlamda Hindistanlı aydınlarla destek sağlamaktadır. Halide Edib'e göre, Gandhi Garp ve Şark'ı uzlaştırmayı başarmıştır ve bir arada barış içerisinde yaşamının yolu da onun politikalarını takip etmekten geçmektedir (Nas, 2013: 190). Bu minvalde Gandhi'yi bütün Müslümanların ve Hinduların takip etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yine Halide Edib'e göre, Gandhi'nin felsefesi Ahilik felsefesiyle örtüşmekte ve Gandhi "neo-ideal Müslüman" bir portreyi temsil etmekteydi (Adıvar, 1935: 246-247).

Bütün bunlar konuların seçilmesinin iki nedeni olduğunun göstergesidir. Birinci neden, Hindistan birliğini savunan gruba fikri anlamda destek sağlamak ve kamuoyu oluşturmaktır. İkinci neden ise, Hindistan'ın sorunlarına çareler aramak ve çözümler sunmaktır. Bu çabasını, Hindistan'dan döndükten sonra da Hindistan'daki dostlarıyla mektuplaşarak, Hindistan hakkında yazılar yazarak sürdürür. Hatta bölünmenin yaşandığı 1947 yılında dahi *Akşam* gazetesinde yazdığı yazılarda, hâlâ Hindistan'ın birliğini savunmuştur (Kazıcı, 2016: 68).

4. Halide Edib Adıvar'ın Hindistan İzlenimleri

Halide Edib, Hindistan izlenimlerini yurtdışında yaşadığı dönemde, 1937 yılında *Inside India* adlı kitabında yazmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra yurda döndüğünde kısmen *Tan* gazetesinde olsa da, *Yeni Sabah* gazetesinde seri halinde "Hindistan'a Dair" adlı köşesinde Hindistan izlenimlerini tekrar kaleme almıştır. Bu yazılar 2014 yılında Can Yayınları tarafından *Hindistan'a Dair* olarak kitaplaştırılmıştır.

İki kitapta da karşılaştığı Hindistan'daki anılarını yazan Halide Edib Adıvar, özellikle de *Inside India* adlı kitabında Mahatma Gandhi özelinde şiddetsiz direnişi irdelemiştir. Bunun önemini ise Hülya Adak şu sözlerle aktarmaktadır:

“Hindistan örneği “şiddetsizlik” ve “vicdani red” tartışmaları için merkezi olsa da, *Inside India*'da tartışmalar aynı zamanda “şiddetsizliği” hem İngiliz sömürgeciliğine karşı hem de kitabın basıldığı dönemdeki (1937) Nazi politikalarına ve artan militarizme karşı uluslararası platformda bir “iktidar eleştirisi” olarak göstermeye yöneliktir.” (Adak, 2016: 83)

Ancak bununla birlikte, *Inside India* ve daha sonradan çıkacak olan *Hindistan'a Dair*, bir “iktidar eleştirisi” olduğu kadar, aynı zamanda bir “sömürge/emperyalizm ve kapitalizm” eleştirisidir. Bu iki kitapta da Halide Edib, Hindistan'ın içinden çıkılmaz bir halde olmasının asıl sebebinin İngiliz sömürge yönetimi olduğunu pek çok kez ifade etmektedir. Dolayısıyla emperyalizmin bir kolu olan oryantalizme ve sömürge yönetiminin negatif sonuçlarına dikkat çekmekte ve bağımsızlığı savunmaktadır. Açık bir şekilde emperyalizme ve sömürge yönetimine karşı çıkan Halide Edib'in yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için Amerikalılardan yardım istenmesi gerektiğini neden istediği cevaplanması zor bir sorudur. Belki Halide Edib bu konuda yeterince anlaşılmamıştır ya da Halide Edib bu yardımı isterken zihninde farklı bir tasavvur hayal etmiştir. Halide Edib Amerikalıların dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'un liberal politikaları nedeniyle İngilizler gibi işgal ve sömürge yönetiminden uzak duracaklarını düşünmüş olabilir (Adak, 2016: 87).

Halide Edib Hindistan'ı eski ve yeni olarak ikiye ayırmaktadır. Anlatımıyla masallara benzettiği ve gizemli bulduğu eski Hindistan'a duyduğu hasreti vurgulamaktadır. Halide Edib, eski Hindistan'da bir doğal düzenin işlediğini, ancak yeni Hindistan'da böyle bir düzenin bulunmadığını şu satırlarla anlatmaktadır: “Eski Hindistan'da filozoflar, evliyalılar, hükümdarlar, ilahlar vardı. Bunlar âdemoğlunun mukadderatına tamamen hâkimdiler. Şimdi onlar nerede? Yalnız bıraktıkları abideler, adetler, masallar ve dinlerin içinde izleri görünüyor.” (Adıvar, 2014: 21-22) Alıntılanmadan da anlaşılacağı üzere, yazarın masal devrini geçirmiş ancak hala masala benzeyen bir Hindistan tasavvuru paylaştığı açıktır. Masal devrini geçirmiş yeni Hindistan'ı da, “emperyalist bir milletin oyun meydanı” olarak tanımlamaktadır (Adıvar, 2014: 22). Bu bağlamda, yeni Hindistan emperyalist İngilizlerin modernleştirerek kendilerine hizmet için kullandıkları bir toprak parçası haline gelmiştir. Halide Edib, sadece insanların değil, aynı zamanda “vahşi hayvanların, hatta yılanların bile onların tahakkümüne boyun eğdiğini” belirtmekte ve Hindistan'ın yerlilerinin nerede olduğu sorusunu sormaktadır (Adıvar, 2014: 22). Bu soruya verdiği cevap ise düşündürücüdür. Halide Edib, yerlilerin “daima arka safta” olduklarını vurgulayarak, İngilizlere hizmet eden Hindistanlıların kendi ülkelerinde köle olduklarını ifade etmektedir. İngiliz'in yelpazesini sallayanların dahi Hindistanlı olduklarını belirten Halide Edib, Hindistanlıları gizemli ve esrarlı diyarlarını İngilizlerin hizmetine sundukları nedeniyle eleştirmektedir (Adıvar, 2014: 22).

Halide Edib, Hindistan'daki tren yolculuğunda Müslümanların ve Hinduların ayrı ayrı “Müslüman çay”-“Hindu çay” ve “Müslüman su”-“Hindu su” diye bağırarak satış yapanları görünce ülkedeki din temelli yaşanan çatışmayı daha iyi anladığını ifade etmektedir (Adıvar, 2014: 32). Halide Edib'e göre, dağınıklığın asıl nedeni, Hindistan'ın iktisadi yollarla İngilizler tarafından istila edilmesidir (Adıvar, 2014: 28).

Hindistan'ın dağınıklığını giderecek kişinin Mahatma Gandhi olabileceğini düşünen Halide Edib, Hindistanlılardan bazılarının onu bir Hindistan peygamberi ve ikinci bir Buda olarak gördüklerini anlatmaktadır. Hatta Gandhi ile aynı dinden olmayan Müslümanların dahi onun yanında durduklarını ifade eden Halide Edib, Müslümanların başlarına *Gandhi Cap*, yani Gandhi beresi takmalarının bu durumu sembolize ettiğini belirtmektedir (Adıvar, 2014: 36).

Hindistanlı kadınlar üzerinden de Hindistan üzerinde tespitlerde bulunan Halide Edib Adıvar, açık kadınların modern Batı merkezli eğitim kurumlarında yetiştiğinin altını çizmektedir. Bu kadınların bağımsızlık ideallerinin kaynağını da Türkiye olduğunu belirten Halide Edib, Hindistanlı kadınların inkılâpçı Türkiye'yi örnek aldıklarından iftiharla bahsetmekte ve bu kadınların yetiştiği Hindistan'daki eğitim kurumlarının Türkiye'den tek farkının kıyafet olduğunu belirtmektedir (Adıvar, 2014: 59). Kadınların Hindistan Bağımsızlık Hareketinde etkin rollerinin olmasının, modern bireyler olarak topluma bağımsızlık idealini aşılamalarının Hindistan'daki geleneksel kadın rolünü yıkacağını da bu bağlamda değerlendiren Halide Edib, Hindistan bağımsızlık kazanacaksa, modern bir ülke olarak yeniden düzenlenecekse ve en önemlisi de bir Hindistanlılık kimliği üzerine inşa edilecekse; bunları sağlayacak olanların en başında kadınların geleceğini de ifade etmektedir (Adıvar, 2014: 60).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan mevzular hem *Inside India*'da hem de *Hindistan'a Dair*'de ele alınan mevzulardır. Halide Edib'in bir de *Inside India*'da kaleme aldığı ancak *Hindistan'a Dair*'de işlemediği konular bulunmaktadır. Örneğin, Halide Edib, *Hindistan'a Dair*'de Jawaharlal Nehru ve Abdulgaffar Han'dan bahsetmediği gibi, hiçbir lider hakkında *Inside India*'daki gibi derinlemesine bir analiz yapmamaktadır. Ayrıca sosyalizm fikri ve Hint Hilafet Hareketi *Hindistan'a Dair*'de hiçbir şekilde yer almamaktadır (Adivar, 1937). Bu hususların *Hindistan'a Dair*'de neden yer almadığı sorusuna ise, Halide Edib'in bir cevabı yoktur. Bu konuda tahmin yürüten Hülya Adak, bu hususların *Hindistan'a Dair*'de yer almamasının nedenini şu cümlelerle açıklamaktadır: “Orjinal metnin 1937’de, Türkçesinin ise İkinci Dünya Savaşı döneminde basıldığını düşünürsek, siyasi tartışmaların olmamasını sansür olarak yorumlayabilir, bu sansürün ise savaş dönemi siyasi hassasiyet ve kaygılarla alakalı olduğunu iddia edebiliriz.” (Adak, 2016: 121)

Yukarıda belirtilen hususların *Inside India*'da olup da *Hindistan'a Dair*'de olmamasının bir başka nedeni ise, dünya genelindeki siyasi atmosfer olduğu kadar, dönemin Türkiye'sinde sosyalizmin bir tehdit unsuru olarak görülmesidir. Çünkü Halide Edib'in kendisine yakın bulunduğu Hindistan'ın önde gelen aydın şahsiyetleri olarak, hem Hindu hem de Müslüman aydınlar açık bir şekilde sosyalist fikirleri benimsemiş ve paylaşmıştır (Adivar, 1935: 174). Nitekim Hindistan 1947 yılında kurulduğunda ülkenin yönetiminde Halide Edib'in dostları bulunmaktaydı. Gandhi manevi lider, Nehru Başbakan, Azad ve Hüseyin ise Bakan olarak görev yapmıştır ve bu aydın insanların ortak ideali 1990'lı yılların başına kadar kimliğine bakılmaksızın her dini kimliğe devletin eşit yaklaştığı ve herkesin eşit haklarının olduğu bir toplum inşa etmektir (Adivar, 1935: 175). Ayrıca, Hindistan ilk kurulduğunda Hindistan dış politikası tamamen Batı karşıtlığı üzerine oturtulmuş ve Hindistan, Soğuk Savaş döneminde Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alırken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile askeri, ticari ve ekonomik önemli ilişkiler geliştirmiştir.

5. Yolculuğun ve Konferansların Türk ve Hint Basınına Yansımaları

Halide Edib'in Hindistan'da bulunduğu dönem, Türkiye'de “istenmeyen kişi” olduğu döneme rastlamaktadır. Halide Edib'in Hindistan ziyareti ve konferansları hakkında Türk basınında pek fazla haber bulunmamasının nedeni de bu husustan kaynaklanabilir. 1935 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü, Makale ve Haberler Servisi tarafından, Halide Edib'in Hindistan'da verdiği konferansların dört tanesi Türkçe olarak yayımlanmıştır. Bunun haricinde ise 4 Ağustos 1935 tarihinde *Akşam*, *Son Posta* ve *Cumhuriyet* gazeteleri Halide Edib'in Hindistan'dan İstanbul'a dönüşünün haberine yer verilmiştir (Enginün, 2007: 464-499).

Halide Edib'in Hindistan ziyareti ve konferansları Türk basınına aksine Hint basınında daha fazla yer almıştır. Hindistanlılar Halide Edib'in ziyaretini coşkuyla karşılamıştır. Halide Edib'in Hindistan'da bulunduğu zaman içerisinde Hindistan'ın en ünlü gazeteleri Halide Edib'i yakından izlemiştir. *Bombay*, *The Star of India*, *The Hindustani Times*, *The Muslim Revival*, *The Madras Mail*, *The Bombay Chronicle* ve *Illustrated Weekly of India* gazeteleri hem Halide Edib'in Hindistan'da bulunduğu süre içerisinde hem de Halide Edib'in Hindistan'dan döndükten sonra Hindistan ile ilgili yazdığı kitap ve makaleler hakkında haberler yayımlanmıştır (Enginün, 2007: 464-499). Halide Edib hakkında yazanlar genel olarak Halide Edib'in fikirleri üzerine yazılar kaleme almışlardır. Yazılanlar arasında en fazla iki husus öne çıkmaktaydı: Birincisi sömürgecilik ve bağımsızlık, ikincisi ise kadın konusudur. Bu iki konunun Hindistanlılar tarafından ilgiyle karşılanmasının sebebi ise, dönemin Hindistan sosyal, siyasal ve kültürel atmosferi dikkate alındığında anlaşılmaktadır. Nitekim, Halide Edib'in ziyaretinden sonra Dr. Ensari gibi dostlarının onun fikirleri hakkında Hindistan gazetelerine yazmayı sürdürmesi, Mushirul Hasan'ın *Between Modernity and Nationalism: Halide Edib's Encounter with Gandhi's India* adlı kitabı yazması, Hindistan üniversitelerinde, özellikle de Jamia Millia Islamia Üniversitesi, Aligarh Müslim Üniversitesi, Haydarabad Üniversitesi, Usmania Üniversitesi gibi Müslümanların kurduğu üniversitelerde *Conflict of East and West in Turkey* ve *Inside India* adlı kitaplarının edebiyat ve felsefe derslerinde okutuluyor ve bu üniversitelerin dijital kütüphanelerinde olması da bu konulara olan ilginin yıllar geçmesine rağmen canlılığını sürdürdüğünü göstermektedir.

6. Sonuç

Hindistan'da ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri içerisinde Hindu ve Müslüman aydınların ortak geliştirdiği bağımsızlık hareketi, “Hindistanlı” üst kimliği altında herkesin eşit ve barış içerisinde yaşayabileceğini savunan bir bağımsızlık hareketidir. Halide Edib'in de Hindistan'da verdiği konferansların özeti Hindistan'ın bütünlüğünün korunması, Hinduların ve Müslümanların barış içerisinde, “Hindistanlılık” üst kimliği altında ve farklılıkların vatan sevgisi potasında eritildiği bir barış ortamı

içerisinde yaşamasıdır. Bu bağlamda, Halide Edib Mahatma Gandhi öncülüğünde gelişen bağımsızlık hareketine katkı sağlamıştır. Ancak, 1947 yılında Hindistan bir bölünme yaşadı, Pakistan devleti “Müslümanların devleti” olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Hindistanlı Müslümanların tamamı “Müslümanların devleti olan Pakistan”a göç etmemiştir. Günümüzde nüfusu yaklaşık 300 milyonu bulan bir Müslüman nüfus hâlâ Hindistan devleti sınırları içerisinde hayat sürmektedir. Endonezya’dan sonra en fazla Müslüman nüfus Hindistan’da bulunmaktadır ve günümüzde dünyanın en büyük azınlığını oluşturan Hindistanlı Müslümanlar, “Müslümanların devleti” olan Pakistan’dan daha fazla kalabalık bir nüfusa sahiptir.

Bugün Hindistanlı Müslümanlar için Halide Edib’in fikirleri bir dayanak olabilir. Özellikle de 2014 yılında iktidara gelen Hindu milliyetçisi Hindistan Halk Partisi (BJP) ve onun lideri Başbakan Narendra Modi’den sonra Hindistanlı Müslümanlar bu fikirlerden önemli ölçüde istifade edebilirler. Başbakan Modi ve partisi BJP’nin icraatları ve uygulamaları Hindistanlı Müslümanların bir dini azınlık olarak haklarının ihlaline yol açmaktadır. Modi ve BJP’nin iktidarı döneminde Hindu milliyetçiliğini besleyen Hindutva ideolojisi ilmek ilmek devlet politikası haline getirilmiştir (Andersen ve Shridhar, 2019: 73-78). Örneğin, Müslüman şehir adları değiştirilmekte¹, 5 Ağustos 2019 tarihinde Keşmir’in özerkliğini düzenleyen anayasanın 370. maddesi iptal edilmiş ve uzayıp gidecek olan listenin son halkasını altı dine vatandaşlık öngören, ancak Müslümanları dışarıda tutan Vatandaşlık Yasası değişikliği oluşturmaktadır (Chatterji, Hansen ve Jaffrelot, 2019: 77-83). Hindistanlı Müslümanlar ise, Hindistan’da yaşayan bir dini azınlık olarak bütün bu ayrımcılıklara ve dışlamalara direnmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, Hindistanlı Müslümanların vatanlarında ikinci sınıf vatandaş durumuna düşmemek adına Halide Edib’in fikirleri onlara bir ilham kaynağı olabilir. Hindistanlı Müslümanlar Halide Edib’in fikirleri üzerinden kendilerini savunabilirler.

Bağımsızlık süreci ve Hindistan’ın bütünlüğünü korumayı amaçlayan Hindu ve Müslüman liderler, Halide Edib’in fikirlerinden istifade etmiştir. Halide Edib’in Hindistan’daki konferanslarıyla fikirlerine yaptığı katkılarında ötürü onu büyük bir saygıyla anmıştır ve anmaya da devam etmektedir. Bu bağlamda, Halide Edib Hindistan ve Türkiye arasında bir köprü olabilecek bir şahsiyettir. Zira Hindistan’ın, özellikle de Hindistanlı Müslümanların Milli Mücadele Hareketi’ne destekleri Türkiye ve Hindistan arasında bir duygusal bağ yaratmıştır. Ancak Halide Edib’in Hindistan ziyareti ve konferansları bu bağı daha fazla güçlendirebilir. Örneğin, Hindistan ve Türkiye üniversitelerinde bulunan Urdu Dili ve Edebiyatı ve Hindoloji bölümleri arasında Halide Edib üzerine ortak çalışmalar, sempozyumlar veya paneller düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Adak, H. (2016). *Halide Edib ve Şiddetsizlik: Ermeni Kırımı, Diktatörlük ve Şiddetsizlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıvar, Halide Edib (1935). *Conflict of East and West in Turkey*. Delhi: Maktaba Jamia Millia Islamia.
- Adıvar, Halide Edib (2014). *Hindistan’a Dair*. İstanbul: Can Yayınları.
- Adıvar, Halide Edib (1937). *Inside India*. Londra: Oxford University Press.
- Adıvar, Halide Edib (1927). *Turkey and America: The Ghazi’s Speech*. Londra: The Times.
- Adıvar, Halide Edib (2009). *Türkiye’de Şark-Garp Meselesi ve Amerikan Tesirleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ak, E. (2014). Halide Edib’in İlk Kez Kitaplaşan Metni: Hindistan’a Dair. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kitap/104567/Halide-Edib-in-ilk-kez-kitaplasan-metni-Hindistan-a-Dair.html> adresinden 11.08.2014 tarihinde erişilmiştir.
- Bilkan, A. F. (2011). Halide Edib Adıvar’ın Hindistan’daki Konferansları. *Bilgi Dergisi*, 0(56), 33-44.
- Enginün, İ. (2000). *Araştırmalar ve Belgeler*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Enginün, İ. (2019). *Halide Edib Adıvar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Haliloğlu, N. (2019). Halide Edib Hampstead’de: İngilizlerin İşgalci ve Ev Sahibi Olarak Temsili. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 59(1), 67-88.
- Karakılıç, S. (2014). Halide Edib ve Hilkatın Atölyesi: Hindistan. *Türk Dili*, 0(11), 122-131.

¹ Allahabad şehrinin adı Prayagraj olarak, Faizabad şehrinin adı ise Ayodhya olarak değiştirilmiştir.

-
- Kazıcı, H. M. (2016). Halide Edib Adivar'ın Akşam Gazetesindeki Yazıları (1946-1951), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Sinan Çitçi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı.
- Nas, A. (2013). Inside India, Outside of Kemalism: Analysis of Halide Edib's Writings on Anti-Colonialism. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(79), 187-193.
-